

Terveyssoseaalityö ja ympäristö — Terveyssoseaalityön päivät 14.–15.1.2021

Valtakunnalliset Terveyssoseaalityön päivät järjestettiin koronapandemian vuoksi etäkonferenssina 14.-15.1.2021. Päivien järjestäjätahoina toimivat Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan soseaalityön tutkinto-ohjelma, Terveyssoseaalityöntekijät ry, Tampereen yliopistollinen sairaala ja Terveyssoseaalityön akateeminen tutkimusverkosto.

Joka toinen vuosi järjestettävät päivät kokosivat yhteen laaja-alaisen joukon terveydenhuollon eri alueilla työskenteleviä soseaalityöntekijöitä, spesifisti terveyssoseaalityön, mutta myös muiden alojen tutkijoita, alan opiskelijoita sekä muita aiheesta kiinnostuneita. Aiemmistä vuosista poikennut etätoteutus toimi hyvin ja mahdollisuutta etäosallistumiseen toivottiin tapahtumalle myös tulevaisuudessa.

Kuluvana vuonna päivien teema oli *Terveyssoseaalityö ja ympäristö*. Aihe osoittautui erittäin ajankohtaiseksi globaalin pandemian aiheuttaessa lokaaleja muutoksia terveyssoseaalityön asiakkaiden ja ammattilaisten arkeen. Terveyssoseaalityön lähtökohtana on tukea ihmisten ja heidän sosiaalisten verkostojensa sairastumisen tai vammautumisen myötä muuttuvia yksilöllisiä elämäntilanteita ja turvata mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Tässä mielessä ympäristöt, joissa terveyssoseaalityössä toimitaan ulottuvat konkreettisista ja yksilöllisistä arkielämän elinympäristöistä aina laajempiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin toimintaympäristöihin. Lisäksi ekososiaalinen näkökulma on nousussa terveyssoseaalityön kontekstissa myös ilmastonmuutoksen aiheuttamien terveysvaikutusten, konkreettisten elinympäristöjen muutosten ja luonnon monimuotoisuuden häviämisen myötä. Näiden kysymysten voidaan ajatella heijastuvan tulevaisuudessa terveyssoseaalityöhön yhä voimakkaammin sairauden tai vammautuneiden asiakkaiden arkielämän sujuvuuden turvaamiseen vaikutta-

vina uudenaalaisina haasteina. Tässä mielessä terveyssoseaalityö on näköalapaikka ympäristökysymysten ja arkielämän vaikutusten yhteen kietoutumisen tarkastelulle.

Terveyssoseaalityöhön heijastuvien uusien kysymysten, mutta myös työn kivijalkana toimivien peruslähtökohtien, kuten arvokkaan ihmisyyden tukemisen tai terveyssoseaalityön asiantuntijuuden sisältöjen tarkastelun mahdollistavana keskustelufoorumina Terveyssoseaalityön päivien asema on valtakunnallisesti merkittävä. Sairastuminen tai vammautuminen haavoittavat kansalaisia, mikä näkyy heidän arkielämässään esimerkiksi alentuneena toimintakykynä, taloudellisena ahdinkona, vuorovaikutuksen pulmina tai yhteisöllisen osallisuuden vähentymisenä, mutta heijastuvat myös yhteiskuntaan lisääntyvinä tuen ja palveluiden tarpeina. Terveyssoseaalityössä ammatillinen ja tieteellinen vuoropuhelu mahdollistavat tiedon ja ymmärryksen lisäämisen asiakkaiden vaihtelevista tilanteista ja yhteiskunnallisista rakenteista, tehden ne näkyviksi. Lisäksi keskustelu käytännön työn ja tutkimuksen välillä on antoisaa ja lisää sekä ammatillista että tieteellistä kasvua.

Päivien ohjelma koostui neljästä pääpuheen vuorosta, kahdeksasta työryhmästä, työpajasta sekä posteriesityksistä. Työryhmissä puheenvuoroja esitettiin yhteensä 30 ja posteriesityksiä oli neljä. Sisällöllisesti päivien tarjonta käsitteli moninäkökulmaisesti aiheita niin terveyssoseaalityön asiantuntijuudesta ja paikasta osana moniammatillisia työ- ja toimintaympäristöjä kuin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten elämäntilanteiden tukemiseen ja laajempiin yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin.

Päivien ensimmäisessä pääpuheenvuorossa väitöskirjatutkija Antti Majava (HY/DENVI ja BIOS-tutkimusyksikkö) käsitteli aihetta *Ekologisen jälleenrakennuksen kulttuuriset ja sosiaaliset*

ulottuvuudet. Majava esitteli ekologisen jälleenrakennuksen mittakaavaa, aikataulua ja vaadittavia toimenpiteitä kestävyysshaasteen näkökulmasta. Termi ekologinen jälleenrakennus, merkitsee luopumista fossiilitaloudesta ja energian, infrastruktuurien, ruuan tuotannon, maan- ja vesien käytön sekä hoivan ja kulttuurielämän uudelleen rakentamista energian- ja materiankulutusta vähentämällä. Toimenpiteiden mittakaava ja tarve ekologisen jälleenrakennuksen nopeudelle kasvaa vääjäämättä sitä suuremmaksi, mitä pidemmän aikaa yhteiskunta lykkää ilmastomuutokseen keskittyviä päästövähennyksiä.

Sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät ovat muodostumassa aiempaa merkittävimmiksi tekijöiksi ekologisessa jälleenrakennuksessa. Taloudellisuutta ja tuottavuutta edistävästä diskursseista ei ole Majavan mukaan ollut edustavia esimerkkejä negatiivisten ympäristövaikutusten kannalta. Hyvin suunnitellulla, kestäväälle pohjalle rakennetulla jälleenrakennuksella tuotetaan vähemmällä kulutuksella parempaa hyvinvointia kansalaisille. Majavan mukaan terveysosiaalityöntekijöiden on vahvistettava rooliaan sosioekologisina asiantuntijoina, jotka tunnistavat ilmastokatastrofin ja ekologisen jälleenrakennuksen vaikutukset ihmisten somaattiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin.

Toisessa pääpuheenvuorossa *Monta mutkaa ja mahdollisuutta – sairausarjen ympäristöt ja terveysosiaalityö* yliopistonlehtori Suvi Holmberg (TAU) tarkasteli terveysosiaalityön asiakkaiden arjen ympäristöjen konkreettisia, sosiaalisia, ajallisia, ruumiillisia ja poliittisia elementtejä sekä niiden suhdetta terveysosiaalityöhön. Esityksen keskiössä oli terveydenhuollon instituutioiden ulkopuolella eletävä arki, joka voi tuottaa sairastumisen yhteydessä sekä turvaa että ilmentää jännitteitä ja alistavia valtasuhteita. Sairausarkea käsittelevän kehystyksen avulla Holmberg jäseni arkeen liittyvien konkreettisten ja yksittäisten rutiinien, tapojen ja tilojen merkityksiä, erityisesti syöpään sairastumisen kaltaisessa tilanteessa sairastuneiden ja läheisten näkökulmasta. Lisäksi tarkasteltiin sairauden sosiaalista heijastumista ja vaikutuksia arjessa rakentuviin identiteetteihin, menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden merkityksiä syöpään sairastumisen yhteydessä sekä arjen ruumiillisuutta, kuten ruumiin aktiivista toimijuutta ja aistien

merkityksiä syöpään sairastumisen yhteydessä. Lisäksi arki nähtiin sairastumisen yhteydessä poliittisena toimintaympäristönä, jossa sairastuneet ottivat kantaa omaan sairastumiseensa lukuisin eri tavoin.

Terveysosiaalityöntekijät työskentelevät perinteisesti julkisen terveydenhuollon ja yksilöllisten elämäntilanteiden rajapinnoissa ja pyrkivät toteuttamaan sujuvan arkeen paluun sairaalajakson jälkeen. Holmberg toi kuitenkin esityksessään ilmi, että useat sairausarjen laajemman kehityksen elementit voivat jäädä ammattilaisilta huomioimatta. Holmbergin esitys toi esille, millaisia hienosyisiä merkityksiä arjen ympäristöjen kohtaamisella on terveysosiaalityölle ja sairastuneiden ja läheisten hyvinvoinnin tukemiselle.

Päivien kolmannessa pääpuheenvuorossa globaalin terveyden professori Meri Koivusalo (TAU) puhui otsikolla, *Kun globaalista tuleekin lokaalia: pandemiat ja muut terveysosiaalityön globaalit haasteet.* Koivusalon puheenvuoro käsittelee globalisaation tuomia haasteita terveydenhuollolle, joista käynnissä oleva koronaviruspandemia näyttäytyi vain yhtenä esimerkkinä. Muiksi globalisaation aiheuttamiksi haasteiksi Koivusalo nimesi muun muassa julkisten palveluiden ulkoistamiseen liittyvän kehityksen, eriarvoisuuden kasvun, poliittisen epävakauden sekä ympäristökysymysten haasteet. Globaalit ilmiöt paikantuvat osaksi lokaalia toimintaa ja ihmisten arjen rakenteita. Siksi globaalit haasteet eivät näyttäydy enää julkisille instituutioille etäisinä tai yksilöllisistä elämäntilanteista erillisinä kysymyksinä, vaan vaativat kriisien ratkaisu- ja hallintakykyä sekä toimintatapojen muutoksia myös osana terveydenhuollon jokapäiväistä toimintaa.

Globalisaatiokysymykset nivoutuvat osaksi terveysosiaalityötä. Koronapandemian myötä terveysosiaalityön asiakkaiden palveluiden tarve kasvaa, kasvattaen samalla myös ammatillisen osaamisen ja nopean reagoimisen vaatimuksia. Tulevaisuudessa on nähtävissä terveysosiaalityön tarpeen kärjistymistä lisääntyvien ja moninaisten kriisitilanteiden myötä, mutta myös pitkäaikaisen eriarvoisuuden kasvun myötä. Terveysosiaalityöntekijöiltä tarvitaan asiantuntijuutta puolustamaan kansanterveyttä ja tasa-arvoisia ihmisoikeuksia totuuden jälkeisessä ajassa.

Päivien neljännessä pääpuheenvuorossa sosiaalityöntekijä Anne Ylikoski (TAYS) pohti työ-

tään ja sen laajempia yhteiskunnallisia merkityksiä kuntoutustutkimuspoliklinikalla otsikolla *Palvelut ja etuudet kuntoutujan tukena? Havaintoja kuntoutustutkimuksen kentältä*. Ylikoski jäseni kuntoutuksen psykososiaalisia tavoitteita ja toi esille kuntoutuksen laaja-alaisia jakoja sairausrhythmä- ja lääkinnällisestä kuntoutuksesta sosiaaliseen, kasvatukselliseen ja kohderyhmäkohtaiseen kuntoutukseen. Kuntoutustutkimuksen moninaisia toimintaympäristöjä ohjaa lainsäädäntö ja kuntoutuksen toteuttajat muodostavat monialaisen palvelu- ja viranomaisverkoston. Ylikosken puheenvuorossa korostuivat kuntoutustutkimuksen asiakas- ja sosiaalityön näkökulma, joissa lähtökohtina olivat asiakkaan yksilöllinen kuntoutuksen tarve sekä vahva sosiaalityön prosessi- ja muutostyön sekä moniammatillisen verkosto-osaamisen kehys.

Kuntoutustutkimuksen yksityiskohtainen tarkastelu teki näkyväksi yksittäisen tukiprosessiin liittyvien etuus- ja palvelujärjestelmäympäristöjen monimutkaisen rakentumisen, jonka ytimessä terveysosiaalityössä toimitaan. Yhteiskunnallisen keskustelun näkökulmasta kuntoutustutkimuksella on yhteyksiä muun muassa työurien pidentämiseen, osatyökykyisten työllistämiseen sekä erityistä tukea tarvitsevien itsenäisen elämän tukemiseen. Ylikosken mukaan palvelu- ja etuusjärjestelmä onnistuu pääasiassa kuntoutujien auttamisessa, mutta monien tapausten kohdalla järjestelmä aiheuttaa kuntoutujille myös lisähaasteita.

Terveysosiaalityön päivillä kokoontui kahdeksan työryhmää, joiden puheenvuoroista ja yhteiskeskusteluista koottiin seuraavaksi esiteltävät yhteenvedot.

Toimeentulon turvaaminen, työttömyys ja terveysosiaalityö

Toimeentulon ja työttömyyden kysymykset vaativat aktiivista rakenteellista sosiaalityötä uusia etuus- ja palvelujärjestelmiä rakennettaessa.

Terveysosiaalityön asiakkaiden tilanteet ovat yksilöllisiä ja ammatin vahvuus on asiakkaiden kokonaistilanteiden hahmottamisessa.

Pohdintaa herättää koronapandemian jälkeinen traumatisoitujen yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kohtaaminen. Miten autetaan nykyisiä ja tulevia sukupolvia saavuttamaan valmiuksia kohdata ympäristön aiheuttamia kriisejä?

Terveysosiaalityön sisällöt

Terveysosiaalityössä tarvitaan laaja-alaista osaamista, sillä asiasisällöt, työmenetelmät ja yhteistyötahot vaihtelevat päivittäin kymmenien aihepiirien välillä.

Terveysosiaalityöntekijöiden toteuttama käytäntötutkimus on tarpeellista oman asiantuntijuuden tunnistamiseksi ja työn ohjaamiseksi.

Sosiaalityön asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen terveydenhuollon henkilökunnalle on jatkuvasti tarpeellista, jotta potilaiden oikea-aikainen ohjautuminen sosiaalityöntekijälle on mahdollista ja voidaan ehkäistä elämäntilanteiden vaikeutumista ja myötävaikuttaa hoitotulosten pysyvyyteen.

Toiminnalliset menetelmät terveysosiaalityössä

Toiminnallisissa ja luovissa menetelmissä ovat läsnä osallisuus, tekeminen ja vuorovaikutus.

Menetelmiä voidaan hyödyntää yksilötöykentelyssä asiakkaan kanssa, ryhmätöiminnassa sekä yleistyössä erilaisissa ympäristöissä.

Toiminnalliset harjoitukset voivat toimia tehokkaasti myös etänä.

Asuminen, asunnottomuus ja sosiaalityö

Laitospaikkojen purkaminen on koskenut viime vuosien aikana monia eri sosiaali- ja terveyspalveluja. Nykyään ja tulevaisuudessa yhä useamman on tarkoitus asua omassa kodissaan. Asumiseen liittyviä tuen tarpeita esiintyy nyt aiempaa laajemmin eri ikäryhmillä ja sosiaalityön eri konteksteissa.

Rakenteellisen sosiaalityön rooli on asumisen tuen palveluissa keskeinen toimintaympäristön vaatimusten muuttuessa.

Kun puhutaan hyvin vaikeassa ja haavoittuvassa elämäntilanteessa olevista sosiaalityön kohderyhmistä, on tärkeää kysyä: Keneltä on odotetaan asiakassuhteeseen sitoutumista: asiakkaalta vai työntekijältä?

Asiantuntijuuden kehittyminen

Terveysosiaalityön tutkimus- ja kehittämistyön merkitys kasvaa ja vahvistuu yhteiskunnassa. Kuitenkin tutkimus ja kehittäminen törmäävät edelleen rakenteellisiin haasteisiin organisaatioissa.

Terveysosiaalityön vahvistuminen ja kehittyminen vaatii yhteisen viitekehyksen luomista sekä ammattiryhmän näkyväksi tekemistä. Ter-

veyssosiaalityössä tarvitaan yhteistä vuoropuhelua ja visiota, jota kohti mennä.

Terveyssosiaalityön asiantuntijuus vaikuttaa positiivisesti asiakastyön kehittymiseen.

Kehittyvä moniammatillisuus

Moniammatillisten ja -alaisten palveluiden haasteena on toisistaan irrallaan olevien palveluiden yhteensovittaminen ja organisaatioiden välinen keskustelu on vähäistä.

Lisäksi asiakkaiden ohjautumis- ja kuntoutuspoluille pääsy on vaikeaa. Monet asiakkaat tarvitsevat henkilökohtaista ohjausta ja tukea palveluiden välillä.

Toimiva moniammatillisuus edellyttää jatkuvaa arviointia, kehittämistä ja hyviä verkostotaitoja.

Gerontologinen sosiaalityö

Gerontologisen sosiaalityön nykytila näyttyy jossain määrin jäsentymättömänä, sillä gerontologisella sosiaalityöllä ei ole selkeää ja vakiintunutta paikkaa palvelujärjestelmässä. Tätä tulisi korjata, jotta gerontologinen sosiaalityö pystyisi luotettavasti vastaamaan laaja-alaisiin asiakastarpeisiin ja väestön ikääntymisen tuomiin haasteisiin.

Sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa tuodaan vähäisessä määrin esille kuolemaa. Kuolema-kompetenssiin liittyvää osaamista tulisi vahvistaa terveyssosiaalityössä.

Gerontologisessa sosiaalityössä tulisi keskittyä vahvemmin ennaltaehkäisevään työhön ja läheisten mukaanottoon sekä tukemiseen.

Päihde- ja mielenterveystyön orientaatiot

Päihde- ja mielenterveyspalvelujen haavoittuvassa asemassa olevien asiakasryhmien sosiaalityössä korostuu verkostotyön ja moniasiantuntijuuden merkitys.

Sosiaalityön työmenetelminä tarvitaan jalkautumista, kiinnipitämistä ja asianajoa (advocacy), jotta asiakkaat tavoitetaan ja heille voidaan turvata välttämättömät palvelut.

Yksilöllisen sosiaalityön rinnalla tarvitaan rakenteellista sosiaalityötä turvaamaan tiedon tuottoa. Tutkitun tiedon avulla on mahdollisuus vaikuttaa päihde- ja mielenterveyspalvelujen kehittämiseen ja riittävään saatavuuteen.

Työpaja: Terveyssosiaalityön paikka tulevaisuuden sote-keskuksissa

Terveyssosiaalityöntekijä integroi palvelut ja etuudet potilaan hoitoon ja kuntoutukseen asiakkaan elämäntilanne lähtökohtanaan.

Terveyssosiaalityöntekijöiden on tärkeää osallistua sosiaalityön sisäisten palveluketjujen suunnitteluun ja toteutukseen hyvinvointialueilla.

Kun sosiaalityön virkatehtäviä integroidaan terveydenhuollossa työskentelevän sosiaalityöntekijän työhön, muutos on suunniteltava ja johdettava huolellisesti.

Vuoden 2021 Terveyssosiaalityön päivät todensivat sekä terveyssosiaalityön toimintaympäristöjen moninaisuutta että terveyssosiaalityön asiantuntijuuden merkitystä osana näitä ympäristöjä ja niissä ylläpidettäviä suhteita. Ajankohtainen keskustelu sekä ammatillinen ja tieteellinen vuoropuhelu mahdollistuvat ja jatkuvat myös tulevaisuudessa. Seuraavat Terveyssosiaalityön päivät järjestetään lokakuussa 2022. Tervetuloa mukaan!

ESSI ROVAMO

YTM, väitöskirjatutkija

Sosiaalityön kehittäjä, sosiaalityöntekijä

HUS Psykiatria

SUVI HOLMBERG

YTT, yliopistonlehtori

Tampereen yliopisto